

hun woorden en de spelletjes die ze in de kampongs, in de dorpen op de Molukken, deden. Camouflage of niet. De opgetrokken muren door hard te werken, door hard te schreeuwen, of door hard te slaan, kon het kind zijn bij onze ouders niet helemaal verbloemen. Het was niet gemakkelijk om als kind, het kind zijn bij je ouders te kennen, en te herkennen. Maar soms ontdek je een glimp, een traan, een ondeugende lach, een onbehouden woedeuitbarsting. Ja, het geven en het verlangen om (weer) kind te zijn, dat draagt ons, draagt mij.

Horizontaal leven

Kind zijn in de omgang met anderen is in feite liggend, horizontaal leven. Geen hoogmoed, nee er is rust (er is homeostase: een toestand van emotioneel evenwicht, maar ook groei). Het kind leert hoogmoed als het uit zijn kindzone stapt. Als de spieren zich (extra) moeten inspannen, het voorhoofd een klein beetje wordt opgetrokken, de vanzelfsprekendheid vervangen wordt door bedenktijd. Als het vermoeid in het leven staat. En pas de echte rust ontdekt tussen anderen. Die anderen die afscheid namen van hun geliefde rondom de kist van degene van wie afscheid wordt genomen. Vermoeidheid wordt vervangen door het kind zijn, want dan keert de Molukse mens weer terug in de moederschoot.

Uniek

Het is bij nader inzien een uniek proces dat zich afspeelt rondom het troosten in de Molukse rouwcultuur. Hoe ook neurologisch, in ons zenuwstelsel, gevoelens van pijn en verdriet worden omgezet in emotionele warmte en onderlinge veiligheid. Het is zelfs zo impliciet intens voelbaar dat we het kunnen duiden met een kindgevoel. En daar hebben we geen ratio of geheugen voor nodig. Het Molukse kindgevoel vormt een bron om verder te kunnen leven omdat het sociaal veilig voelt. Het Molukse kindgevoel moet evenwel goed begrepen worden. Eigenlijk is begrijpen niet de juiste term. Het is meer aangevoeld worden. Het is geen regressie, geen terugval naar een lager niveau.

Het Moluks kind-gevoel is een soort opnieuw instellen of herontdekken wie je bent, en waar je oorspronkelijk vandaan komt. Het is het ondergaan van een emotioneel-biologisch proces alsof je vanuit een breed en veilig gevoel omgeven door intieme anderen, naar jezelf gaat. Je kunt dit beeldend zien, voorstellen als een trechter. Van boven is het breed en veilig, je ervaart veel emotionele ruimte, zeg maar de opening, en je

1. Kind zijn

On the whole the South Moluccan people are of a childlike disposition. They are fond of fun, but are easily moved to tears. (Tichelman, 1960)

(In zijn algemeenheid zijn Zuid-Molukkers wat kinderlijk aangelegd. Ze houden van plezier, maar ze worden (ook) makkelijk geroerd, tot huilen.)

De onderlinge verwevenheid tussen Molukse mensen valt op. Het zijn kinderen en volwassenen die elkaar ook al zodanig zien, en bejegenen: jij hoort bij mij, ik bescherm je (of je het nou wilt of niet), ik zal met tederheid en zachtheid (ook op afstand) op jou gericht zijn.

Ik voel je, ook als ik je niet kan zien, en vice versa. Hoe intens dit door Molukkers wordt beleefd ervaar je de laatste tijd, enkele decennia reeds, met name rondom het wegvallen, het overlijden van geliefden.

Ontdekking

Het besef overviel me, als een soort microscopische ontdekking, dat in de intensiteit van onze verbondenheid met (Molukse) anderen, we met zijn allen kind zijn. Kind zijn in de meest kernachtige beleving van wat de (Molukse) mens ten diepste is, en moet zijn! Ongeacht het droge cijfer van een leeftijd, ongeacht de kleur, de mate van grijsheid van iemands haar, ongeacht de levenservaring (zowel qua omvang als kwaliteit), de Molukse mens blijft ten diepste tot aan de dood een kind. Volwassenheid in de Molukse context (familiebanden enz.) is eigenlijk alleen maar een belangrijke voorwaarde om het kind zijn mogelijk te maken. Om het kind zijn (soms letterlijk) te beschermen. Niet meer en niet minder.

Troosten

Ik omhelsde mijn vrienden en familieleden die afscheid namen van een gezinslid. Ik kende hen al jaren, van kleins af aan. Ik groeide met hen op. Ik kende hun toen nog gladde gezichten. Ik herkende hun vloeiende stemmen en de tonen van hun woorden. Ik herbeleefde de spelletjes die we samen deden. Ook hun ouders kende ik, alsof het mijn ouders waren. En dat waren ze ook. Zoals ik mijn eigen ouders herkende in hun kind zijn. De strak- en hardheid van het materiële bestaan, camoufleerde de gladde gezichten van mijn ouders, hun vloeiende stemmen, de tonen van

De Molukse mens

De Molukse mens is tot het einde, tot de dood toe kind. Dit merk je vooral in de intensiteit van de gevoelde hechting bij het overlijden, het afscheid nemen. De fysieke onthechting verandert in een psychologisch geïntensiveerde hechting.

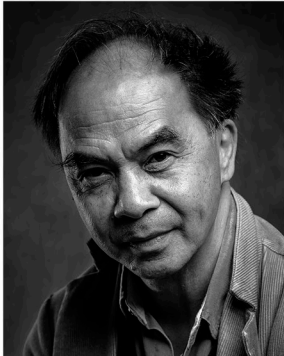
De wijze waarop er zintuiglijke interactie via onder meer klanken, contact wordt gemaakt tussen individuen die een verbond hebben, bijvoorbeeld een pela-verbond, gebeurt niet alleen bij bijzondere gebeurtenissen. De sensitiviteit, de subtiele gevoeligheid in de omgang met anderen, gaat ervan uit dat je elkaar geen pijn wilt doen.

De Molukse mens is, nogmaals mede als gevolg van een proces van eeuwen, geboren met een zekere communicatieve fijngevoeligheid. Maar dit kan ook gepaard gaan met pijn, spanning en teleurstelling. De Molukse mens heeft in de oorlogen de nodige mensonterende teleurstellingen meegemaakt. Niet in de laatste plaats wordt de RMS-oorlog beleefd als: De wereld, met name Nederland, heeft de Molukse mens laten vallen, in de steek gelaten! Teleurstellingen die veelal pas achteraf, woordenloos worden gevoeld. Zeker het zogeheten beloftesyndroom is een niet zichtbare oorlog. En blijkt zeker in de beleving van de Molukse mens, een valstrik te zijn. Afscheid nemen van geliefden heeft de Molukse mens niet kunnen doen. Hij 'bevriest' zijn verdriet, vaak ongewild. Overleven lijdt én leidt af..

Ondanks alles overleeft de Molukse mens zoals hij al eeuwen doet. Namelijk door passief en actief verbinding te maken.

Bram Latumahina

Bram Latumahina (63) is GZ-NIP Psycholoog. Latumahina studeerde sociale wetenschappen aan de Rijksuniversiteit van Groningen, en Klinische Psychologie aan de Rijksuniversiteit te Utrecht.

Bram is van Zuid-Molukse afkomst, geboren in een van de voormalige duwkampen in de Betuwe, in het dorpje Randwijk. Hij woonde daar met zijn ouders en zussen en vier broers.

Bram is afgestudeerd op het thema *Oorlogstrauma onder Molukse ouderen*. Hij is bij diverse GGZ-instellingen werkzaam geweest en is gespecialiseerd in Post-traumatische Stress- Neuropsychologische Diagnostiek en Migranten.

In 2017 heeft hij een autobiografische boek *Een kleine Psychologie van het Molukker-Zijn* geschreven. Hij is op dit moment werkzaam bij Psychiatrie Rivierenland te Tiel en bij Cyria te Dordrecht. Daarnaast werkt hij parttime als ZZP'er bij het Moluks-Indische Verzorgingshuis Raffy-Leystroom te Breda. Hij ontwikkelde een eigen multimodale Psychotherapie-methode.

Voor het eerst wordt de mens achter de Molukker in zijn, zowel historische, subculturele en (neuro)psychologische en traumatische, context zo levensecht, invoelbaar en leesbaar beschreven.

Dit boek voel je. Of je nou Molukker of Nederlander bent, je ervaart op sommige momenten bij het lezen van dit boek Wat het echt betekent om Molukker te zijn, zonder er helemaal grip op te krijgen.

Het boek eindigt op een heel bijzondere wijze. In het laatste deel, deel acht, wordt voor het eerst een unieke inkijk gegeven in het denken en in de persoonlijkheid van een van de belangrijkste figuren uit de Zuid-Molukse moderne geschiedenis: mr. dr. Chris Soumokil.

Mr. dr. Chris Soumokil was in de tweede helft van de jaren veertig, voordat op 24 april 1950 de Republiek der Zuid-Molukken, de RMS, werd uitgeroepen, onder meer minister van Justitie van de (deelstaat) Oost-Indonesië. Soumokil werd onder zeer moeilijke omstandigheden de tweede president van de Republiek der Zuid-Molukken. Voordat hij in 1966 door de Republiek Indonesië werd geëxecuteerd, is onder meer via de toenmalige Nederlandse regering geprobeerd om zijn executie te voorkomen. Dit is niet gelukt.

Als ode aan zijn leven en inzet is aan het eind van dit boek een biografie over zijn persoonlijkheid en zijn denken geschreven aan de hand van betrekkelijk schaars materiaal. Waaronder een tweetal door Soumokil zelf geschreven geschriften: zijn proefschrift en een boekje over de aanloop naar de uitroeping van de Republiek der Zuid-Molukken.

Soumokil heeft zijn memoires tijdens de oorlog tussen het leger van de Republiek der Zuid-Molukken en het leger van Republiek Indonesia, voordat hij werd opgepakt, verstoppt in een van de grotten op het moedereiland Ceram. Onbekend is of zijn memoires zijn teruggevonden.

Bram Latumahina

Een andere vergeten oorlog gaat over de gevolgen en de doorwerking van de ervaringen van de eerste generatie Molukkers op hun kinderen en kleinkinderen.

Ondanks diverse onderzoeken (bij een handjevol Zuid-Molukkers) in de jaren negentig van de vorige eeuw, is er onder de zogenaamde Indische naoorlogse generatie nooit aandacht geweest voor de doorwerking van de specifieke reeks van oorlog en naoorlogse traumatische ervaringen onder Molukse mensen. Dit is ronduit beschamend! Dit boek voorziet deels in deze leemte. Dit boek gaat dan ook redelijk diep en uitgebreid in op dit gevoelige thema. Want die sequentie, die reeks van oorlogservaringen en de als oorlog beleefde ervaringen, heeft hoe dan ook de Molukse mens beïnvloed. Dit geldt, zeker in de jaren vijftig en deels jaren zestig, ook voor de invloed van de leef- en woonomstandigheden op de Molukse gezondheid.

Dit boek gaat over en om de Molukse mens, in en met al haar innerlijke weerbarstigheid en zuiverheid. De ziel van de Molukker wordt in dit boek blootgelegd. Het geheim van het Molukker zijn, oftewel wat het echt betekent om Molukker te zijn, wordt hier diepgaand voelbaar gemaakt.

Dit boek neemt je mee naar het binnenste van de Molukker. Wat gebeurt er in essentie als Molukkers met en bij elkaar zijn, zelfs als er fysiek afstand is? In zowel blijde, maar ook in moeilijke omstandigheden. De lichamelijke en neuro-biologische details van de moeite en pijn die de Molukker veelal gemaskeerd heeft ondergaan, worden in in dit boek verhalend en inlevend beschreven.

Met zijn culturele eigenheid, kracht, manier van denken en voelen, heeft de Molukker zichzelf in de afgelopen zeventig jaar staande weten te houden in den vreemde. Zonder zichzelf (aan de buitenkant) als vreemde te voelen. De onderlinge band is op het eerste gezicht te hecht om zich vreemd, onthecht te voelen. Men is Molukker gebleven, misschien juist vanwege de culturele en gegroeide psychohistorische veerkracht onder moeilijke omstandigheden.

Het voor Molukkers zo herken-, en voelbare malu-hati, krijgt in dit boek ruim aandacht. Dit kan verrassenderwijs misschien juist gezien worden als cement in de Molukse omgangscultuur.

derde generatie Molukker pas ten volle beseft wat de eerste generatie heeft moeten doorstaan! Hun magie blijft hoe dan ook voortleven. Dan pas begint de verwerking goed (?) op gang te komen.

Met terugwerkende kracht, wordt de doorgaande emotionele lijn tussen de acties van de jaren zeventig, en het leven van de eerste generatie voelbaar. Want de eerste generatie, juist zij waren actievoerders. Zij kwamen naar Nederland om actie te voeren. Alleen hun acties richtten zich op den duur meer en meer naar binnen toe. Want de buitenwereld hield zich doof. Dit 'psychologisch matertelaarschap' wordt door hun kinderen en kleinkinderen gevoeld.

Bij het (fysiek) afscheid nemen van alle actievoerders, wordt het Molukker zijn op haar Alfoerse grondvesten (Alfoeren zijn de oorspronkelijke bevolking op het moedereiland Ceram in de Zuid-Molukken) door elkaar geschud. Maar ook, zullen we zien, opnieuw doorleefd. Het verdriet en de pijn worden door allen gevoeld, maar ze verbinden ook. Het voelt als oorlog (actie voeren), ook lichamelijk. Een voortdurende, eeuwenlange oorlog om te overleven als mens en als volk.

Wordt verdriet, boosheid, onrust, actiebereidheid en (ook lichamelijke) pijn bij de Molukse mens, wel voldoende begrepen? Is het alleen maar een reactie op, of zit het dieper?

Dit is geen geschiedenisboek, zie ook de literatuuropgave. Er zijn voldoende andere boeken over de geschiedenis van de Molukkers. Toch wordt er één uitzondering gemaakt: namelijk voor de geschiedenis rondom de oorlog tussen het leger van de Republiek der Zuid-Molukken en het Indonesische leger vanaf 25 april 1950. Waarom? Omdat het een vergeten oorlog is. Een oorlog op het grondgebied van en met familieleden van in Nederland verblijvende Molukkers. Die oorlog was dan ook voor de eerste generatie Molukkers, des te voelbaar. En dit heeft zijn emotionele effect op de volgende generaties niet gemist.

Het uitroepen van een eigen staat en de oorlog als trieste nasleep, zijn, ook los van de politieke aspecten, onuitwisbare collectieve markeringspunten met soms op persoonlijk vlak, psychologische implicaties in het leven van de Molukse mens. Er is tussen Molukkers onderling in bepaalde situaties sprake van een innerlijk beleefde verscheurdheid.

Voorwoord

Anno 2021 is het zeventig jaren geleden (1951) dat Molukse mensen bijna allemaal tijdelijk naar Nederland kwamen.

Toch kan de geschiedenis van de Molukkers in de beleving van veel Nederlanders, maar ook veel tweede, derde, en inmiddels vierde generatie Molukkers, mogelijk pas beginnen bij een van de gewelddadige acties. Zoals de bezetting van de Indonesische ambassade in 1970, trein-kapingen in het midden van de jaren zeventig en de bezetting van het Indonesisch consulaat in de jaren '70 van de vorige eeuw.

Iets wordt ervaren als geschiedenis als het jou emotioneel raakt. Als iets gepaard gaat met bovengemiddelde opwinding. Als het jou persoonlijk raakt. Want dan overkomt het je, dan voel je die speciale emotionele betekenis. Dan voel je het letterlijk in je lichaam, ten teken dat de gebeurtenis in je lichaam is opgeslagen. En word je nadien onbewust gestuurd door wat je bij die gebeurtenis voelde. En dat zal je niet snel vergeten.

Een ander zeer emotioneel indringende gebeurtenis, is het wegvallen van een hele generatie Molukkers door het overlijden van de eerste generatie: degenen die als eersten in 1951 voet aan Nederlandse wal zetten. Dat geldt vooral voor de tweede en derde generatie Molukkers. Omdat het meer op het persoonlijk vlak ligt. En omdat het zich de laatste twee à drie decennia in een zeer rap tempo voltrekt en het bijna haar onvermijdelijke afronding nadert.

De laatste jaren zien we overigens meer en meer Molukkers ook van de tweede generatie vroegtijdig overlijden. Ook zij hebben op diverse fronten geleden en gestreden, al dan niet als gevolg van wat hun ouders hebben doorgemaakt.

Het is met name in die, wellicht voor Nederlandse mensen moeilijk te begrijpen, massale eerbewijzen bij het afscheid van de overleden actievoerders in de jaren zeventig, dat het Molukker zijn diep wordt beleefd. Het Molukker zijn werd toen door merg en been gevoeld.

Die eerbewijzen gelden zeer zeker voor individuele ouderen van de eerste generatie Molukkers. Dit afscheid nemen betekent overigens niet, het afscheid nemen van hun levenservaringen en hun levenswijsheden. Integendeel: als gevolg van hun overlijden wordt bij menig tweede en

*As the splendor of the setting sun before us,
brilliant and blood-red on the horizon,
so dazzling is the courage of the South Moluccas*

(Als de pracht van de ondergaande zon voor ons, schitterend en bloedrood aan de horizon, zo verblindend is de moed van de Zuid-Molukker)

Uitspraak van mr. dr. Chris Soumokil.

(Oud-minister van Justitie van de deelstaat Oost-Indonesië, oud-procureur-generaal bij het Hof van Justitie van de staat Oost-Indonesië, voormalige hoofd van het departement van Buitenlandse Zaken van de Republiek der Zuid-Molukken, en tweede president van de Republiek der Zuid-Molukken.)

DEEL V: Functies van dans en muziek	109
27. Blijf dansen	110
28. Muziek en verbondenheid	111
DEEL VI: Elkaar koesteren	115
29. Geen normale opvoeding?	117
30. Warme verbondenheid	119
31. Ini orang pun anak!	120
DEEL VIII: Contact houden	122
32. Liefde voor het vaderland	123
33. Depressiviteit en Molukkers	124
34. Malu-hati (het hart voelt zich beschaamd)	125
35. Vijand of toch vriend	131
36. De eeuwige berg	132
37. Contact maken met jezelf via de eerste generatie	134
DEEL VIII: Mr. dr. Chris Soumokil	136
38. De politicus en leider	137
39. De persoon	137
40. Leven en persoonlijkheid	138
41. Het denken van Soumokil	144
DEEL IX: Algehele samenvatting	149
Bijlagen	153
Bijlage 1: Beknopte Molukse geschiedenis	154
Bijlage 2: Over Pela	155
Bijlage 3: Het Kakehan-verbond op het eiland Ceram	156
Bijlage 4: De Molukse hersenen en de adat	156
Bijlage 5: De naam Maluku	158
Bijlage 6: Chronologie ontstaan RMS	161
Bronnen & Literatuur	164

Inhoud

Voorwoord	7
Bram Latumahina	11
DEEL I: De Molukse mens	13
1. Kind zijn	14
2. Pela en de Molukse hersenen	16
3. De Molukse persoonlijkheid	19
4. De oorlog en de Molukse mens	23
5. Psychologische oorlog	40
6. Het beloftesyndroom	53
7. (Geen) afscheid... de Molukse mens alleen	59
8. Overleven	62
DEEL II: Motieven en drijfveren	69
9. RMS, (ook) een menselijke beweging	70
10. Het hart van de koppensneller	72
DEEL II: Omgang met het leven	74
11. Ingekeerd	76
12. Van muziek en zang vervuld	78
13. Levensfilosofie	79
14. Wat me draagt	81
15. Ben even weg	83
16. Doorgaan	86
17. Een brief aan de tweede generatie	87
DEEL IV: Psychotrauma	93
18. Wetenschappelijk onderzoek	94
19. Te vroeg gestorven	95
20. Bericht van een Molukker met overgedragen wond (anoniem)	97
21. Verbondenheid in stilte	97
22. Kwetsbaar	100
23. Verbondenheid en ziekte	100
24. Moeder en zoon samen onderweg	102
25. Het Molukse karakter misvormd	103
26. Een onaf leven	106

HET GEHEIM VAN MOLUKKER-ZIJN

Een diepgaand portret van de Molukse mens

Bram Latumahina

Colofon

© Bram Latumahina

Auteur: Bram Latumahina
ampielatu@gmail.com
www.bramlatumahina.nl

Vormgeving: SAAM Uitgeverij, Hillegom
Cover ontwerp: Bob Titaleij
Portretfoto auteur: Ed Leatemala

Uitgever
SAAM Uitgeverij, Hillegom
www.saamuitgeverij.nl

ISBN: 9789492261717
NUR: 860

1e druk: maart 2021

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, namelijk elektronisch, mechanisch, door fotokopie, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

HET GEHEIM VAN MOLUKKER-ZIJN